

Vibeke Sperling

Russernes drømme. Det nye Ruslands selvforståelse – og Vestens mange fejltagelser

Gyldendal 2015

272 sider

kr. 250

En gang for efterhånden mange år siden sendte Danmarks Radio et program med titlen Danmark rundt, der bragte løst og fast fra den danske hverdag. For eksempel var en dansk fiskekutter forlist på Nordsøen og besætningen var blevet samlet op af et russisk skib. Den danske skipper berettede om begivenheden og kom herunder med følgende mindeværdige og tankevækkende ord: - Så blev vi samlet op af et russisk skib, men vi fik da en meget god behandling.

På sin indre skærm så man pludselig de danske fiskeres reaktion, da de opdagede deres redningsmænds nationalitet. Alle røde advarselsslamper blev tændt. Frygten for igen at blive kastet overbord som fisk, der ikke holdt de internationale mindstemål, var straks dukket op på deres indre radarskærm. Og tilsvarende stor var overraskelsen, da redningsmændene viste sig at følge ganske almindelige og almenmenneskelige adfærdsnormer i en sådan situation.

Denne historie fra det virkelige liv har altid for mig impliceret tanker, der automatisk melder sig, hver gang man beskæftiger sig med Rusland og russerne: først forventningen om, at de er anderledes og dernæst konstateringen af, at de alligevel ligner os og opfører sig ganske almenmenneskeligt. Det eneste, den refererede historie ikke rummer, er den hyppigt afsluttende konstatering af, at de nu alligevel er forskellige fra os. Og der står vi nok i det store og hele i dag.

Den refererede historie er værd at tænke over - også i dag, hvor Rusland atter er havnet i bunden af den europæiske rating-skala. En placering, der egentlig siger mere om vore bristede håb og om vore forventninger end om den virkelige verden. Hvor russerne på det menneskelige plan næppe er så forskellige fra os, er der ingen tvivl om, at deres og deres ledeses prioriteringer på væsentlige punkter er vidt forskellige fra vore. Bestemt af geografi, natur og ikke mindst bestemt af historien. Ideer om imperiet er sammen med tanker om stærke og beslutsomme ledere, om ekstrem national sikkerhed samt et stort statsligt engagement i samfundsøkonomien i Ruslands befolkning højere prioriteret end tanker om demokrati, decentral ledelse og privat initiativ.

På baggrund af Gorbatsjovs perestrojka, glasnost og internationale samdrægtighed samt Boris Jeltsins opfølgning af denne politik, suppleret med hans ven-med-alle udenrigspolitik, havde vi næsten vænnet os til, at de russere trods 45 års kold krig og gensidig mistro alligevel nok lignede os i en sådan grad, at de kunne optages i Europarådets pæne selskab, indgå tillidsskabende aftaler med Nato og økonomiske ditto med EU. Ganske vist var der truende småskyer som Nato's og EU's udvidelse mod øst, der var en voksende vestlig kritik af russernes brutale udryddelseskrig i Tjetjenien, og der var en stigende usikkerhed overfor, hvordan tiden efter Jeltsin ville forløbe. Men i det store og hele oplevede den vestlige verden en relativ tillid til, at Rusland efter Sovjetunionens opløsning i 1991 og den kommunistiske ideologis fallit snart ville finde sin naturlige plads i en ny og fredelig verden. Vi havde næsten

vænnet os til, at de russere snart ville være modne til på lige fod at blive sammenlignet med os vesterlændinge. Demokrati, menneskerettigheder og markedsøkonomi skulle være nøgleord i den nye liturgi.

Men den hyggelige Jeltsin, der i overrislet tilstand både kunne dirigere et tysk militærorkester og knibe bestyrkede sekretærer bagi, valgte den ukendte og gådefulde Vladimir Putin til sin efterfølger. Gådefuld, fordi han ikke klart meldte ud, hvilken politik han stod for. Men vi bevarede håbet om, at han nok ville fortsætte forgængerens reformpolitik indadtil og vestorienteringen udadtil. På den anden side viste Putin i sin Tjetjenien-adfærd, at han til fulde levede op til vor ovenfor citerede fiskers værste forventninger.

Vi havde glemt eller fortrængt, at Jeltsin netop havde valgt sikkerhedsofficeren Putin til at rydde effektivt op i og fredeliggøre den oprørske Kaukasus-republik. Men vi klyngede os til hans forsikringer om at ville fortsætte sin forgængerens reformpolitik samtidig med, at han ganske vist kraftigt understregede behovet for en stærk og handlekraftig stat, der også skulle have et stort ord at sige i den økonomiske politik. Han udtalte alle de ord, som de mest forbenede og forhærdede generaler labbede i sig som kalve med komælk. Han genindførte allerede som fungerende præsident sovjettidens militærtræning i skolerne og med den en lang række andre af fortidens kendetegn.

Disse indledende overvejelser er værd at nævne, når endnu en bog om Putins Rusland rammer bogmarkedet. Skrevet af den kendte radio-, tv- og dagblads-journalist, Vibeke Sperling (født 1945). I bogens titel stavet uden, men på flappen med det småadelige ”von”. Angiveligt stammende fra en forarmet tysk adelig far, der giftede sig med en gæv pige, der kom fra et solidt nordjysk socialdemokratisk hjem. Sperling har i tre omgange, for henholdsvis Politiken, Danmarks Radio og Information, været korrespondent i 1990ernes Moskva. Desuden har hun været skrivende journalist og kommentator ved Information (en overgang også chefredaktør), de seneste mange år ved Politiken. Vibeke Sperling har desuden i mange år været redaktør af Det udenrigspolitiske Selskabs tidsskrift, UDENRIGS.

Forfatteren beskriver i bogen den farlige hadpropaganda, der forgifter det politiske klima. Hun konstaterer, hvordan Rusland har bevæget sig fra et ”autoritært til et stadigt mere åbent [der menes vel åbenlyst, TP] diktatorisk samfund, kendetegnet af uigenemskuelighed, hemmelighedskræmmeri og persondyrkelse”. Det kan hun jo have meget ret i, og hun fortsætter:

”Bogen er skrevet ud fra mit brændende ønske om at forstå, hvor Rusland går hen, og for at bidrage til, at Rusland vurderes på et mere nuanceret grundlag, baseret på russernes og ikke bare Kremls synspunkter og handlinger”. Ganske behagelige og helt relevante. Vibeke Sperling mener, at Putin i for høj grad spiller hovedrollen i det gængse vestlige syn på Rusland og fortsætter:

”Det har han ikke i denne bog, hvor han i stedet er et symbol på den postsovjetiske russiske identitet – og et biprodukt af den. At opfatte Putin som hovedproblemet overser det russiske systems logik, som han kun er personificeringen af; et system, der bærer mange af sovjetsystemets træk som undertrykkelse og korrupsion”, (side 9). Når Putin er personificering af nogle af det russiske systems logik, bliver han vel i vor optik også i koncentreret form hovedproblemet.

Læseren får i bogen udmærket belyst baggrunden for annekteringen af Krim og Kremles støtte til separatisternes kamp for løsrivelse af det østlige Ukraine. Hun analyserer Ruslands fantomsmerter efter Sovjetunionens opløsning i 1991. Smerter, der er styrende for magtelitens nye imperiale ambitioner. Sperling afdækker på en relevant måde Vestens indflydelse på og medansvar for Ruslands post-sovjetiske udvikling. Hun bemærker, at mens mange vestlige lande tolker Ruslands adfærd på Krim og i Ukraine som primært en trussel mod Europa, er Rusland og præsident Putin efter forfatterens mening primært i kamp for regimets overlevelse og farlig for sovjet-imperiets ”afskalninger” - i form af de tidligere sovjetrepublikker.

Sperling nævner i forordet, at bogen er skrevet af kærlighed til russerne. Underforstået, ikke af kærlighed til det russiske system. Dermed falder hun efter denne anmelders mening i den samme grøft, som mange iagttagere i tidens løb er faldet i – såvel under som efter sovjettiden. Russerne er gode nok, de er bare plaget af et dårligt system – in casu den valgte og flere gange genvalgte, men ak så modbydelige Putin. Det gode danske mundheld, at man har det system og de ledere, som man fortjener, gælder åbenbart ikke i forhold til russerne. De skal tilsyneladende måles med helt andre alen. Uvilkårligt kommer man i den forbindelse til at tænke på den 1800-tals slavofile forfatter, der hævdede, at Rusland ikke kunne forstås med forstanden – det land skulle netop måles med en helt anden målestok.

Efter en indledning, der omhandler den aktuelle ballade vedrørende Ukraine og Krim, følger i bogen et afsnit om russisk identitet, herunder om landets skæbnetunge forhold til Europa, om Putins mange ansigter og om begrebet Novorossija i forhold til det aktuelle drama om Ukraine. I del 2 med overskriften ”Ruslands venner og fremtidsudsigter” behandles forholdet til de tidligere sovjetrepublikker, der nu er medlemmer af både EU og Nato, videre behandles de i russisk optik højst velkomne og fastfrosne konflikter omkring Abkhasien, Sydossetien og Transdnjestr. Endvidere behandles præsident Putins store projekt om hans helt egen EU, nemlig Den eurasiske Union. Sperling runder af med at udvide perspektivet til en beskrivelse og vurdering af forholdet til Ruslands globale venner i form af Indien og andre, dels i Latinamerika og dels i Mellemøsten. Hun runder af med en absolut forstandig vurdering af fremtiden i fortidens skygge.

Sperling fremhæver russernes krigserindringer som et emne, hvor Vesten kunne have vist dem og landet større respekt. Vestlige leders nærmest kollektive boykot af jubilæumsfestlighederne den 9 maj i år var simpelthen en skandale, kunne denne anmelder tilføje. Rusland føler sig omringet og ikke forstået. Sperling mener med rette, at der ikke er nogen grund til, som nævnt ovenfor, at opfatte annekteringen af Krim eller støtten til separatisterne i det østlige Ukraine som andet end et forsinket opgør i det ex-sovjetiske rum. Den truer hverken Danmark eller det øvrige Europa.

Sperling mener, at der formelt set og skriftligt ikke blev givet løfter om, at Nato ikke ville ekspandere mod øst eller optage tidligere sovjetrepublikker i pagten. Imidlertid var det sådan, Rusland oplevede forhandlingerne. Og derfor det i dag føler sig ydmyget og inddæmnet. Hun mener på den anden side, at Vesten vanskeligt kunne have nægtet for eksempel de utålmodigt trippende og forventningsfulde baltiske lande adgang til Nato.

Sperling kan trække på mange af sine oplevelser og møder med centralt placerede personer fra sin tid som korrespondent i 1990erne. Og hvor hun som så mange andre håbede på et andet og fornyet Rusland. Kostelig er hendes beretning fra et møde med Skt. Petersborgs overborgmester, den karismatiske og reformvenlige Sobtjak, hvor en lille mand tjenstvilligt kommer ind med kaffe og sager til underskrift. Mandslingen var naturligvis Ruslands senere præsident Putin. I øvrigt skal man ikke glemme, at Sobtjak også havde været hans lærer i erhvervsret på universitetet.

Lilja Sjevtsova, skarp Putin-kender og -kritiker samt indenrigspolitisk analytiker ved den amerikanske tænketank Carnegie Center i Moskva, er i bogen en hyppig brugt reference og kompas. ”Hun er en af de gennemgående stemmer i denne bog”, skriver Sperling side 265. Lange Sjevtsova-citater bringes følgelig samtidig med, at læseren savner forfatterens stillingtagen til disse citaters udsagn. Hvilket formodentlig skal forstås som udtryk for, at hun deler analytikerens udsagn?

Titlens russiske drømme skal forstås bredt. Der er de almindelige mennesker, der på samme tid både elsker præsidenten, men som også ønsker sig et andet Rusland. Det er også de, der tænker i storrussiske termer, og som drømmer om et andet og større Rusland, et Novorossija. Et nyt Rusland, hvis territorium gerne må forøges med mere end et par oprørske oblaster i det østlige Ukraine. Men forfatteren har også sine egne drømme. Drømme, der for eksempel omfatter alternative russisk-sprogede medier, der imødekommer medlemmerne af det moderate Rusland. Hun anfører med rette problemet med at give disse medier en form, så russerne ikke opfatter dem som propaganda. Denne anmelder har lyst til at tilføje: Udformet, så disse alternative medier ikke er bedrevidende og belærende. Russerne er nemlig gennemgående både alment veluddannede og vidende.

Sperling kommer langt omkring i sit emne – mange relevante og højaktuelle problemstillinger behandles. Og det gøres i det store og hele kompetent og på basis af en enorm viden og erfaring. Det hele formidles i en behagelig kadence og i et letløbende sprog, der vidner om et betragteligt fagligt overskud.

I en epilog behandler forfatteren med udgangspunkt i det koldblodige mord på reform-politikeren Boris Nemtsov i februar 2015 det, hun kalder det andet Rusland. Synonymt med stort set alt det, som Putin ikke står for. Drømmene om et systemskifte, der netop kan gøre op med alle dårligdommene i Putins Rusland. Eller, som Sperling selv udtrykker det: ”Der er et andet Rusland, som modigt har vendt sig imod korrupsionen, imod undertrykkelse af menneskerettigheder og imod Ruslands adfærd i Ukraine og andre postsovjetiske lande. --- Russiske videnskabsmænd, universitetsfolk og kunstnere har --- med fare for repressalier udsendt en stribe protester og åbne breve til magtens top”, (side 248). Gid, at Vibeke Sperling får ret i sine drømme, men denne anmelder har sine tvivl. Det russiske samfund er på mange måder trægt og uden alvorlig lyst til grundlæggende reformer – for slet ikke at tale om krig og revolutioner. Landets og Putins skæbne afgøres ikke i metropolerne eller af de store byers vælgere. Den afgøres med det nuværende forfatnings-system af vælgerne i de tusindvis af provins- og småbyer, der ikke er synlige fra Moskva eller Skt. Petersborg. De ligger spredt ud over det ganske Rusland, afskærmet af en dårlig infrastruktur og af skove. Kun yderst sjældent besøges de af journalister – så godt som aldrig af journalister fra udlandet.

Der er små tegn på, at forfatteren heller ikke hundrede procent tror på drømmenes realisering. Bogens udgangsbøn er i hvert fald, at ”der er gode grunde til både pessimistisk optimisme og optimistisk pessimisme om Ruslands fremtid, men næppe til optimistisk optimisme i de kommende mange år”, (side 258).

Sperling berører side 92 problemet med, at det russiske sprog rummer to ord, hhv. ”russkij” og ”rossijskij”, der begge på dansk oversættes til ”russisk”. Uagtet, det sidste er etnisk neutralt og udtrykker et statsretligt forhold, mens det første betegner et sprogligt eller nationalt tilhørsforhold. Hvorfor ikke på dansk skelne mellem ”ruslandsk” og ”russisk”, jfr. ”finsk” og ”finlandsk”? Det kan undre, at to tidligere bøger af den engelske historiker Richard Sakwa nævnes i litteraturlisten, men ikke

hans seneste og yderst aktuelle ”Frontline Ukraine – Crisis in the Borderlands”, udgivet i januar 2015.

Bogen kan læses som både en debatbog, en fagbog og en journalistisk reportagebog. Den henvender sig til den samfundsengagerede og videbegærlige avislæser, til ældre elever samt i det hele taget debatsøgende læsere, der ønsker en partner til at spille bolden op mod.

Vibeke Sperling har skrevet en vedkommende, aktuel, afbalanceret og læseværdig bog. Hun kommer godt omkring sit emne, afsøger det helt ud i krogene. Beriget af hendes møde med mange spændende og centralt placerede mennesker. Hun er dertil i besiddelse af en stor viden og mestrer et stort og mangefacetteret stof. En stofmængde, der strækker sig fra 1990ernes røverkapitalisme og naturalie-økonomi til nutiden. Dertil er bogen velskrevet og udfoldet med journalistisk nerve og nærvær. En af de absolut bedre bøger i mængden af dansk-sproget Putin-litteratur.